

Genel Kurul

Dağıtım: Genel
19 Temmuz 2017

Orijinal Dili: İngilizce*

Yetmiş ikinci oturum

Geçici gündemin* 73 (b) maddesi

İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması: insan hakları ve temel özgürlüklerden etkili şekilde yararlanmanın iyileştirilmesi için alternatif yaklaşımlar dahil insan hakları sorunları

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı koruma

Genel sekreterin notu

Genel sekreter, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumaya ilişkin Bağımsız Uzman Vitit Muntarbhorn'un raporunu İnsan Hakları Konseyinin 32/2 No'lu Kararı uyarınca iletmekten onur duyar.

* Resmi olmayan bu Türkçe çeviri Dicle Çakmak tarafından Kaos GL Derneği adına yapılmıştır.

Orijinal belge: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/72/172

* [A/72/150](#).

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumaya ilişkin Bağımsız Uzman'ın raporu*

Özet

Bu raporun teması “Çeşitliliği kucaklamak ve insanlığı harekete geçirmektir”. İnsan hakları hukuku ve pratiğine dair uluslararası ve ulusal düzeylerde gerçekleşen ilerlemeler; cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile şiddet ve ayrımcılığı ilgilendiren diğer konular arasındaki kesişimsellik; cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumaya ilişkin Bağımsız Uzman ile paydaşlar arasındaki diyalog ve işbirliği konusunda 2017 yılında meydana gelen önemli gelişmelere yer verilmiştir.

Bağımsız Uzman'ın ilk raporunda dile getirilen farklı temellerden ikisi, şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve önlemek amacıyla özellikle seçilmiştir: Bunlar, rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin ve toplumsal cinsiyet ifadesinin suç olmaktan çıkarılması ve etkili ayrımcılıkla mücadele tedbirleridir. Rapor, çeşitli aktörler tarafından Bağımsız Uzman'a gönderilen raporlarda vurgulanan ülke durumlarına yer verilmektedir. Rapor, rızaya dayalı eşcinsel ilişkiyi suç sayan ve cinsiyet kimliği ve ifadesiyle ilgili yasaların, politikaların ve uygulamaların değiştirilmesi için çağrı yapmaktadır. Ayrımcı yasaların kaldırılmasını beklerken öncelikli politika bu olumsuz kanun ve politikaları uygulamaktan vazgeçmek olmalıdır. Kanunlardan politikalara ve kapsamlı ve insan haklarına duyarlı bir ortama kadar çeşitlenen etkili ayrımcılıkla mücadele tedbirlerine de ciddi ihtiyaç duyulmaktadır.

İçindekiler

- I. Giriş
- II. Metodoloji
- III. Görev
- IV. Önemli gelişmeler
 - A. İnsan hakları hukuku ve pratiğine dair uluslararası ve ulusal düzeylerde gerçekleşen ilerlemeler
 - B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile şiddet ve ayrımcılığı ilgilendiren diğer konular arasındaki kesişimsellik
 - C. Bağımsız Uzman ile paydaşlar arasındaki diyalog ve işbirliği
- V. Rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin ve cinsiyet kimliğinin suç olmaktan çıkarılması (toplumsal cinsiyet ifadesi dahil)
- VI. Etkili ayrımcılıkla mücadele tedbirleri
- VII. Sonuçlar ve tavsiyeler

* Bağımsız Uzman, yardımcıları için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisine ve Bangkok'ta teknik destek sağlayanlara teşekkür etmek ister.

I. Giriş

“İnsanlar sürekli bana yaşam hakkımın olmadığını söylüyor.”

Nikita (18), trans erkek^a

“Kamusal ve özel alanların hepsinde şiddet ve ayrımcılık var.”

Latin Amerika ve Karayipler Ekonomi Komisyonu^b

“Araştırma, bir ülkenin büyümesinin etnik, dini ve cinsel azınlıklara yönelik ayrımcılık düzeyiyle ters orantılı olduğunu göstermektedir.”

Dünya Bankası^c

1. Bu raporun teması “çeşitliliği kucaklamak ve insanlığı harekete geçirmektir”. 2016 yılında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumaya ilişkin Bağımsız Uzman olarak atanan Vitit Muntarhorn tarafından İnsan Hakları Konseyinin 32/2 No’lu Kararına uygun olarak hazırlanmıştır. Nazik yardımları için Hükümetlere, uluslararası kuruluşlara, sivil toplum örgütlerine, topluluklara, bireylere ve diğer paydaşlara içten teşekkürlerini iletmek ister. 32/2 sayılı Konsey kararına uygun olarak, Bağımsız Uzman’ın ilk raporu Nisan 2017’de Konseye sunulmuştur ([A/HRC/35/36](#)). Mevcut rapor, Bağımsız Uzman’ın 72. Oturumunda Genel Kurul’a bir rapor sunmasını talep eden aynı kararın 4. Paragrafı uyarınca hazırlanmıştır. Bağımsız Uzman, ilk raporunda bahsettiği altı temeli detaylı şekilde inceleyecektir: rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin ve toplumsal cinsiyet kimliği ile ifadesinin suç olmaktan çıkarılması; etkili ayrımcılıkla mücadele tedbirleri; cinsiyet kimliğinin hukuken tanınması; eşcinselliğin hastalık olarak görülmemesine (depatolojizasyon) bağlı olarak damgalamadan vazgeçilmesi (destigmatizasyon); sosyokültürel içerme; ve empatiyle eğitim. Bu rapor (birinci bölüm), ilk iki temeli ele alacaktır; suç olmaktan çıkarma ve ayrımcılıkla mücadele. 2018’e kadar hazırlanacak ikinci ve üçüncü bölümler devam eden diğer temelleri ele alacaktır.
2. Herkesin bir tür cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinin olduğunu hatırlatmak gerekir. Cinsel yönelim bir kişinin diğerlerine karşı fiziksel, romantik ve/veya duygusal çekimini ifade ederken cinsiyet kimliği ise bir kişinin kendi algıladığı ve doğumda belirlenen cinsiyetinden farklı olabilecek kimliğiyle ve bu kimliğin ifadesiyle ilgilidir.

^a Açıkta: Eğitim Sektörünün Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği/İfadesine dayalı Şiddete Tepkileri (*Out in the Open: Education Sector Responses to Violence based on Sexual Orientation and Gender Identity/Expression*) (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Paris, 2016), p.22. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002447/244756e.pdf>.

^b Latin Amerika ve Karayipler Ekonomi Komisyonu’nun Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor. Bilgi çağrısı üzerine Haziran 2017’de çok sayıda paydaş Bağımsız Uzman’a rapor sundu.

^c Bakınız Elaine Panter ve diğerleri, *Ayrımcılıkla mücadele kanunu ve refah paylaşımı: altı ekonominin yasal çerçevesinin ve bunların etnik, dini ve cinsel azınlıkların fırsat eşitliği üzerine yaptığı etkinin analizi*, (*Antidiscrimination law and shared prosperity: an analysis of the legal framework of six economies and their impact on the equality of opportunities of ethnic, religious, and sexual minorities*), Politika Araştırma Çalışma Dökümanı WPS 7992 (Dünya Bankası Grubu, 2017), Dünya Bankasının Bağımsız Uzman’a sunduğu raporda özetlenmiştir.

Bu iki kavram birleştirilmemelidir. Gerçek veya algılanan cinsel yönelimi ve/veya cinsiyet kimliği belirli bir toplumsal normdan farklı olan insanların dünyanın birçok yerinde şiddet ve ayrımcılığın hedefi olması vicdana aykırıdır. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili olarak cinayet, tecavüz, sakatlama; işkence ve zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamelenin yanı sıra keyfi tutuklama, alıkoyma, taciz, kırbaç ve zorla cerrahi müdahale gibi fiziksel ve zihinsel saldırılar, genç yaştan itibaren zorbalık, intihara yol açan baskılar ve nefrete teşvikle birlikte ağırlaşan ayrımcı eylemler birçok yerde yaygındır.

3. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli şiddet ve ayrımcılıkla mücadeleyi teşvik etmek için bir uzman atanması, uluslararası insan hakları hukukuna uygundur ve çok taraflılığa ilişkin önemli bir taahhüttür. İleriye bakmak için bir davettir ve hep birlikte ileri doğru hareket etmeyi teşvik eder. Dolayısıyla bu rapor, çeşitliliği kucaklamak için açık çağrıdır. İnsan haklarına saygının barış, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal içermeye olumlu etki yaparak insan toplumunu harekete geçireceğine olan inanç bu çağrıyı tamamlar. Sınırları ve kültürleri aşan ortak bir insanlık hissini güçlendirerek ekonomik yararlarına da katkı sağlar.

II. Metodoloji

4. Bağımsız Uzman, başından beri, geniş bir yelpazedeki paydaşlarla açık ve yapıcı bir diyalog ile ilişkilene yaklaşımını benimsemiştir. Çalışmasında – hükümete ilişkin, hükümetler arası ve hükümet dışı – çeşitli kaynaklardan dengeli bir biçimde faydalanmıştır. Ayrıca, tartışmaları güçlendirmek için büyükelçilikler, BM kurumları ve ilgili gruplarla toplantılar yapmıştır. Bağımsız Uzman, bu rapor için Mayıs 2017’de mektup yazarak katkılar için çağrı yapmıştır. 2017 Haziran sonundan önce gelen yanıtlar raporun ilgili bölümlerine dahil edilmiştir. Bu katkılar gelecekteki raporlara da eklenebilir. Bağımsız Uzman, talebine yanıt veren herkese en içten teşekkürlerini sunar.
5. Bağımsız Uzman, yukarıda belirtilen metodoloji üzerinden, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ifadesi temeline ayrımcılık yapan kanunları gözden geçirme ve iptal etme konusunda önemli rol oynayan ve ayrımcılık karşıtı düzenlemelerin kabul edilmesine katkıda bulunan birçok ulusal aktörden bahsetmek ister. Ayrıca, ulusal düzeydeki dinamikleri ve Devletlerin reform sürecini etkinleştirebilen çeşitli temellerinin rolünü de vurgulamak ister. Bu raporun amacı, iki temelin kapsamlı ve coğrafi olarak kapsayıcı bir değerlendirmesini yapmak değildir.

III. Görev

6. Bağımsız Uzman, 32/2 sayılı kararla verilen görevi yakından takip etmekte ve gereklerini yerine getirmektedir. Bağımsız Uzman’ın pozisyonu gönüllüdür. Görevin kilit unsurları beş temel alanda özetlenebilir: iyi uygulamalar ve boşluklar tespit edilerek uluslararası araçların uygulanması; şiddet ve ayrımcılık konusunda farkındalık ve temel nedenlerle bağlantı; Devletlerle ve diğer paydaşlarla görüşme, danışma ve işbirliği; ve uluslararası işbirliğinin ve ulusal çabalara yardımcı olacak benzer hizmetlerin desteklenmesi. Bağımsız Uzman ilk raporunda bu unsurlara dair bir analiz sunmuştur ve mevcut rapor bu unsurları son gelişmelerle güncelleyecektir.
7. Bazı ön değerlendirmeler, görevin yerine getirilmesine ışık tutmaktadır. İlk olarak, zaman zaman karşımıza çıkan LGBT kısaltması görevle yakından ilişkilendirilmektedir. Bu kısaltma, “lezbiyen, gey, biseksüel ve trans birey(ler)i” ifade etmektedir. Kısaltması “İ” olan “interseks bireyler” şu şekilde tanımlanmaktadır:

“İnterseks kişiler erkek veya kadından değişkenlik gösteren bedenlerle doğan kişilerdir”. İnterseks olmanın cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden farklı olduğunu ve interseks bireylerin farklı sorunlarla karşılaştığını belirtmek gerekir.²

8. İkinci olarak, Bağımsız Uzman bu görevin temelinde yatan çeşitli hassasiyetlerin tamamen farkındadır. Bu cephedeki etkili yanıtlar uluslararası insan hakları hukukuna dayanmalıdır ve şiddet ile ayrımcılığı hedeflemelidir. Yeni haklarla ilgili savunuculuk yapılmamaktadır. Dolayısıyla, Bağımsız Uzman’ın çalışma yöntemi geniş bir yelpazedeki paydaşlarla ilişki kurmak, kapıları açmak, köprüler kurmak ve yapıcı değişim fırsatları için pencere sunmaktır.
9. Üçüncü olarak, bu görev, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselesinin ulusal ve uluslararası düzeylerde çeşitli iktidar organlarıyla karşılıklı etkileşim içinde olduğunu kabul etmektedir. Örneğin, yargı ya da yasama organlarının yürütmeden daha ilerici olduğu veya tam tersi durumdaki birçok ülkede ulusal düzeyde, uluslararası standartlarla uyumlu olmayan ulusal tedbirlere ilişkin reform olanağı öneren çeşitli görüşler vardır. Bu organların çeşitliliği daha sonra gösterilecektir (bakınız tablo, bölüm VII). Daha güçlü bir sivil toplum, ulusal insan hakları kurumları ve insan hakları savunucuları için daha geniş bir alanın açılması çağrısı da vardır. Öyle ki, gücün kötüye kullanımını önleyen ve uluslararası insan hakları hukukuna uygunluğu güvence altına alan etkili bir denge ve denetleme ihtiyacı, uluslararası hukuka saygılı çeşitli süreçler ve mekanizmalar için çağrı yapar.
10. Dördüncüsü, görev kapsamındaki çok sayıda konu bir dizi sektör ve uzmanlığa uzandığı için söylemi ve işbirliği perspektifini genişletmek oldukça önemlidir. Örneğin, tıp ve bilim sektöründeki değişim, sağlık alanında şiddet ve ayrımcılığı önlemeye yardımcı olmak için çok önemlidir. Önceleri durum, olası ya da gerçek ihlal ve damgalamaya yol açacak şekilde hastalık olarak değerlendirilirken, şimdilerde herkes için kapsamlı ve kaliteli sağlık bakımına erişimi sağlamaya gereken özen gösterilerek, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini hastalık olarak görmeme ve damgalamama yönünde bir ivme söz konusudur. Konu istihdamla ilgiliyse, iş sektörüyle bağlantı kurmak gerekir. İnanç ve din sorunları varsa, ruhani liderlere ve aktörlere ulaşmak ve uluslararası standartları tamamlamak için dinler arası işbirliğini aramak önemlidir. Nefret söylemi ve şiddetin kısıktırılmasından kaçınmak isteniyorsa, sürekli büyüyen sosyal medyanın varlığı ve onun insan haklarına duyarlılığı hızlandırıcı etki yapacaktır.
11. Beşincisi, her ülkenin kendine özgü bağlamı vardır. Durum, bütün LGBTİ’ler için aynı değildir ve senaryo da homojen değil, heterojendir. Örneğin, bir ülkede trans kişilerin kendi belirledikleri cinsiyetlerinin tanınmasını sağlayacak şekilde kimlik belgelerini değiştirmelerine izin verilmemektedir veya zorunlu ameliyat, kısırlaştırma, sağlık raporu veya boşanma gibi taciz edici gereklilikleri karşılamaları beklenmektedir. Statünün tanınmaması, günlük hayatın yanı sıra yurtdışına çıkmaya ve hizmetler ile olanaklara erişmeye çalışırken genç yaşta zorbalık, cinsel saldırı, alay ve aşağılama gibi bir dizi soruna neden olmaktadır. Bununla birlikte, aynı ülkede eşcinsel ilişkiye karşı bir yasa bulunmamaktadır ve durum geylek, lezbiyenler ve biseksüeller için oldukça açıktır. Koşullar çeşitlilik göstermesine rağmen, insan hakları bütün insanların fark gözetilmeksizin korunmasına dayanır.
12. Altıncı olarak, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin artık Birleşmiş Milletler gündeminin ayrılmaz bir parçası olması memnuniyet verici bir gelişmedir; sorun meşrulaştırılmış ve herkes için eşitlenmiştir. Görüşlerin çoğulculuğu için her zaman alan olsa da şiddet ve ayrımcılıkla mücadele taahhüdü evrensel ve kaçınılmazdır. 25 Eylül 2015 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilen “Dünyamızı dönüştürmek:

² Trans eşitliği için Küresel Eylem’in Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor (<https://transactivists.org/>).

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” başlıklı [70/1](#) sayılı kararın giriş bölümünde ifade edilen, kimsenin geride bırakılmayacağına ilişkin herkesi kucaklayan söz bu taahhüdü büyütmektedir.

IV. Önemli gelişmeler

13. Bu bölüm, özellikle ulusal ve uluslararası düzeylerde şiddet ve ayrımcılıkla mücadele, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile çocuklar ve gençlik gibi diğer konular arasındaki kesişimsellik ve Bağımsız Uzman’ın diyalogları ile uluslararası ve ulusal işbirliğine desteğiyle ilgili geçtiğimiz birkaç aydaki gelişmelerin altını çizmektedir. İyi uygulamalar ve boşluklar, suç olmaktan çıkarma ve ayrımcılıkla mücadele üzerine olan V ve VI. Bölümlerde tanımlanmaktadır.

A. İnsan hakları hukuku ve pratiğine dair uluslararası ve ulusal düzeylerde gerçekleşen ilerlemeler

14. Ayrımcılığa uğramama hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ikinci maddesi ile bütün insan hakları sözleşmelerinde güvence altına alınmıştır. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili konular insan hakları sözleşmelerinin altında kurulan izleme organları tarafından Devletlerle olan ilişkilerinde ele alınmaktadır. Ayrıca, bu organlardan bazıları, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Çocuk Haklarına dair Sözleşme; İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme altında kurulanlar dahil, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine açıkça atıfta bulunan genel yorumları kabul etmiştir. Bağımsız Uzman’ın görevi, uluslararası insan hakları hukukunun bu temel ilkeleri üzerine kurulmuştur.
15. Yakın zamanda, İnsan Hakları Komitesi’nin 2017’de kabul ettiği *G. v. Avusturya* kararı, ayrımcılıktan korunma hakkı ile özel hayat ve aile hakkını güçlendirmektedir. Kararda, evli bir trans kişinin cinsiyet kimliğini doğru belirten bir doğum belgesi almasına ilişkin talebi kabul edilmiştir.³
16. Bütün ülkeler Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin evrensel periyodik incelemesine ve en az bir özel usule katılmıştır. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselesi, özellikle şiddetle ve ayrımcılıkla mücadele perspektifi üzerinden bu mekanizmalarda çokça yer bulmuştur. Bütün bölgelerden Birleşmiş Milletler’e üye olan toplam 113 Devlet, evrensel periyodik inceleme kapsamında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli şiddet ve ayrımcılığın ele alınmasına ilişkin en az bir tavsiyeyi gönüllü olarak kabul etmiştir ve bu memnuniyetle karşılanmaktadır.
17. Bölgesel örgütlerin girişimleri, yapıcı gelişmelere katkıda bulunmuştur. Avrupa insan hakları sistemi, Amerika ülkeleri insan hakları sistemi, Arap İnsan Hakları Şartı ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) İnsan Hakları Bildirgesi’nin tamamı, ayrımcılıktan korunma hakkını savunur ve cinsel yönelim ile cinsiyet kimliği altında kişilerin korunmasını güçlendirecek şekilde, insan hayatına yönelik şiddete karşı gelen hükümler içermektedir. Önemli bir şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2017’de zorla kısırlaştırmanın (özellikle kendi algıladıkları cinsiyet kimliğinin Devlet tarafından tanınmasını isteyen trans kişileri etkileyen) insan hakları ihlali olduğunu belirtmiştir.⁴

³ Bakınız 2172/2012 sayılı yazışma, *G. v. Avusturya*, görüşler 17 Mart 2017’de kabul edilmiştir.

⁴ *A.P., Garcon ve Nicot / Fransa*, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (6 Nisan 2017)

Başka bir davada, cinsel yönelimle ilgili özgürce konuşmayı yasaklayan yerel bir kanunun İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'ne aykırı olduğuna karar vermiştir.⁵

18. Amerika ülkeleri sistemi şiddet ve ayrımcılıkla mücadeleye çokça katkı yapmıştır. İnsan hakları bildireleri ve sözleşmeleri, Amerikalılar arası İnsan Hakları Mahkemesi ve Amerikalılar arası İnsan Hakları Komisyonuna ek olarak, Amerikalılar arası sistem, özel olarak LGBTİ bireylerin sorunlarını ele alan bölgesel bir raportör atamıştır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonunun “İnsanların gerçek ya da atfedilen cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli şiddet ve ayrımcılığa karşı korunması” başlıklı 275 sayılı kararı, şiddetsizlik ve eşitlik mesajını yansıtmaktadır.⁶
19. 2017 yılında Afrika'dan ulusal insan hakları kurumlarının bir araya geldiği toplantının katılımcıları, bu memnuniyet verici bakış açısını ifade ederken Afrika'da dinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Dini liderlerin önemli bir özne olmadığı hiçbir içerme ve gelişme sürecinin gerçekleşmesi mümkün değildi. Ulusal insan hakları kurumları, herkesin haklarını savunan ve kapsayıcı olan dini liderler ve inanç temelli örgütlerle ilişki kurabildi. Olumlu sesler, üzerine inşa etme fırsatı yarattı.⁷
20. Kanada Parlamentosu'nun, Kanada insan hakları kanununun kapsamını nefret söyleminden korunma da dahil olmak üzere trans kişileri de kapsayacak şekilde genişleten yeni bir kanun çıkarması⁸ ve Almanya⁹ ile Çin'in Tayvan eyaletinde¹⁰ eşcinsel evliliğin tanınmasına yönelik adımlar, son dönemde ulusal düzeyde memnuniyet verici gelişmeler arasındadır. Hindistan'da İçme Suyu ve Hijyen Bakanlığı Nisan 2017'de bir rehber yayımladı ve bütün eyaletlere, trans kişilerin topluluk ve halka açık tuvaletleri kendi seçimlerine göre kullanmalarına izin vermeleri için talimat verdi.¹¹ Ayrıca, Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı'nın gençler için kaynak setinde, eşcinsel çekimin normal olduğu anlatılmaktadır.¹² Peru, 1 Ocak 2017'de cinsel haklar ve üreme hakları, kürtaj, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin öğretilmesini zorunlu kılan yeni bir eğitim müfredatı yayımladı ve Mart 2017'de Japonya zorbalığın önlenmesine ilişkin temel politikasını cinsel azınlıktaki öğrencileri açıkça koruyacak

⁵ Bayev ve diğerleri / Rusya, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (20 Haziran 2017)

⁶ Komisyonun 28 Nisan ve 12 Mayıs 2014 tarihleri arasında Luanda'da düzenlenen elli beşinci olağan oturumunda kabul edilmiştir. Bakınız <http://www.achpr.org/sessions/55th/resolutions/275/>

⁷ Afrika Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı, *Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları Çalışanlarına yönelik Yüz Yüze Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği ve İnsan Hakları Çalıştayı Raporu* (Nairobi ,2017), s. 7 ve 10. Bakınız www.nanhri.org/2017/05/11/workshop-report-sogi-and-human-rights-for-the-staff-of-african-nhris/.

⁸ Bakınız <http://www.parl.ca/DocumentViewer/en/42-1/bill/C-16/royal-assent>.

⁹ Timothy Jones, “Germany’s Bundestag passes bill on same-sex marriage (Almanya Federal Meclisi eşcinsel evlilik yasasını kabul etti)”, *Deutsche Welle*, 30 Haziran 2017. Bakınız <http://www.dw.com/en/germanys-bundestag-passes-bill-on-same-sex-marriage/a-39483785>.

¹⁰ J.R.W, “Taiwan court rules in favour of same-sex marriage, first in Asia (Tayvan mahkemesi, Asya'da ilk defa eşcinsel evliliği destekleyen karar verdi)”, *Reuters*, 24 Mayıs 2017. Bakınız <http://www.reuters.com/article/us-taiwan-lgbt-marriage/taiwan-court-rules-in-favor-of-same-sex-marriage-first-in-asia-idUSKBN18K0UN>.

¹¹ Dipak K. Dash, “US dithers but India aids third gender with bathroom bill (ABD kararsız ama Hindistan üçüncü cinsiyete tuvalet kanunu ile yardım ediyor)”, *Times of India*, 5 Nisan 2017. Bakınız <http://timesofindia.indiatimes.com/india/ensure-toilet-access-to-3rd-gender-centre-tells-states/articleshow/58018540.cms>.

¹² Abantika Ghosh, “Same-sex attraction is OK, boys can cry, girl’s no means no (Eşcinsel çekim olabilir, erkekler ağlayabilir, kız çocuklarının hayır hayır demektir)”, *Indian Express*, 21 Şubat 2017. Bakınız <http://indianexpress.com/article/india/same-sex-attraction-is-ok-boys-can-cry-girls-no-means-no-health-ministry-sex-education-4535410/>.

şekilde güncelledi.¹³ Ayrıca, 2017 yılında Çin'in Tayvan eyaleti¹⁴, Victoria Eyaleti (Avustralya)¹⁵ ve California Eyaleti (Amerika Birleşik Devletleri)¹⁶ gibi ülkelerde “dönüştürme terapisinin” yasaklanmasına yönelik birçok girişim başlatıldı.

B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile şiddet ve ayrımcılığı ilgilendiren diğer konular arasındaki kesişimsellik

21. Bağımsız Uzman, ilk raporunda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ırkçılık, yoksulluk, göç, engellilik ve diğer faktörler arasındaki ilişkiyi vurgulamıştı. Burada altı çizilmesi gereken temel kaygı, çocukların ve gençlerin cinsiyet çeşitliliği açısından karşı karşıya kaldığı durumdur. 17 Mayıs 2017 Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi Karşıtı Gün’de, Bağımsız Uzman ile bir dizi Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşme organı, özel usuller ve bölgesel mekanizmalar, trans ve cinsiyet çeşitliliği olan çocukların ve gençlerin korunması için çağrı yapan ortak bir açıklama yayımladı. Aşağıdaki alıntı, evrensel mesajı özetlemektedir:

Şiddeti yasaklayan etkili tedbirler ile – gerçek ya da algılanan – cinsiyet kimliği ve ifadesini kapsayan ve cinsel yönelimi de yasaklanan ayrımcılık temelleri arasında sayan ayrımcılıkla mücadele kanunlarını kabul etmeleri ve uygulamaları; kapsayıcı müfredatlar ve öğrenme materyalleri, öğretmenler ve diğer okul çalışanlarına yönelik eğitim ve destekler, ebeveynler için eğitim ve destek programları, tuvaletlere güvenli ve ayrımcı olmayan erişim, ve cinsiyet çeşitliliğine karşı saygı ve anlayışı teşvik eden farkındalık artırıcı programlar geliştirmeleri için Devletlere çağrı yapıyoruz.

...

Diğer taraftan, “karşı cinsin kıyafetlerini giyme (*cross dressing*)” ve “karşı cinsi taklit etme” suçları gibi cinsiyet ifadesini suç sayan kanun ve yönetmelikler ve diğer benzer ayrımcı düzenlemelerin varlığı, genç insanların özgürlüğü ve güvenliğini etkilemekte; nefret söylemi, şiddet ve ayrımcılığın cezasızlıkla devam ettiği ve buna göz yumulduğu bir iklimi beslemektedir.

Bu bağlamda, suçlama ve yaygın ayrımcılık, güvenli cinsiyet doğrulama süreçleri dahil sağlık bakımının reddedilmesine ve bilgiye ve ilgili hizmetlere erişimin eksikliğine yol açmaktadır. Transları ve cinsiyet çeşitliliği olan kişileri cinsiyet kimliği ve ifadesi nedeniyle damgalayarak hasta olarak

¹³ İnsan Hakları İzleme Örgütü, “Japan: anti-bullying policy to protect LGBT students (Japonya: LGBT öğrencileri korumak için zorbalıkla mücadele politikası)” (24 Mart 2017). Bakınız <https://www.hrw.org/news/2017/03/24/japan-anti-bullying-policy-protect-lgbt-students>.

¹⁴ Chang Ming-hsuan ve Kuo Chung-han, “Conversion therapy to be prohibited by regulation (Dönüştürme terapisi düzenlemeyle yasaklanıyor)”, Focus Taiwan News Channel. Bakınız <http://focustaiwan.tw/news/asoc/201701020016.aspx.3e>.

¹⁵ Victoria, Avustralya, Sağlık Şikâyetleri Kanunu 2016. Bakınız [www.legislation.vic.gov.au/domino/Web_Notes/LDMS/PubPDocs_Arch.nsf/5da7442d8f61e92bca256de50013d008/CA257C-CA00177A46CA257F54007D8E3C/\\$FILE/581059exi1.pdf](http://www.legislation.vic.gov.au/domino/Web_Notes/LDMS/PubPDocs_Arch.nsf/5da7442d8f61e92bca256de50013d008/CA257C-CA00177A46CA257F54007D8E3C/$FILE/581059exi1.pdf).

¹⁶ Greg Stohr, “Gay-conversion therapy ban survives as Supreme Court rejects appeal (Yüksek Mahkeme itirazı reddettiği için gey dönüştürme terapisi yasağı devam ediyor)”, Bloomberg, 1 Mayıs 2017. Bakınız <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2017-05-01/gay-conversion-therapy-ban-survives-as-high-court-rejects-appeal>.

görmek, onların uğradıkları insan hakları ihlallerinin temel nedenlerinden biri olmuştur ve böyle olmaya devam etmektedir.

Genç trans bireyler de dahil olmak üzere, trans olmayı ve çeşitli cinsiyet kimlikleri ile ifadelerini suç ve hastalık saymamaları, “dönüştürme terapilerini” yasaklamaları, suçlayıcı yeni yasalar ve hastalık olarak gören tıbbi sınıflandırmalardan kaçınmaları için – Uluslararası Hastalık Sınıflandırmasının yakında gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere – Devletlere yaptığımız çağırımı yineliyoruz. Ayrıca, sağlık bakımına eşit erişimi ve isteyenler için cinsiyet geçiş tedavisine erişimi sağlamaları için Devletlere çağrı yapıyoruz.¹⁷

22. Bağımsız Uzman, ayrıca, çeşitli kaynaklardan evde ve okulda zorbalık gibi çocukların ve gençlerin yaşadığı şiddet ve ayrımcılıkla ilgili raporlar almıştır.¹⁸ Ayrımcı cinsel rıza yasalarından bilgiye erişim, geçiş terapisi, trans çocukların hakları, interseks çocukların hakları, eşcinsel çiftlerin çocukları ve adalete erişime kadar dikkate değer birçok başka konu da gündeme getirilmiştir.¹⁹

C. Bağımsız Uzman ile paydaşlar arasındaki diyalog ve işbirliği

23. Bağımsız Uzman, ilk raporun yayımlanmasının ardından bir dizi konferans, istişare ve ilgili etkinliğe katılmıştır. Örneğin, 2017'nin başında New York'ta cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin politika ve uygulamalara dahil edilmesinde iş sektörünün rolü üzerine bir konferansa katıldı. Bu politika ve uygulamalar toplumsal cinsiyet endeksiyle izlenmekte ve bir dizi örnek performans ödüllendirilmektedir. Performans ölçme göstergeleri, yönetim düzeyinde ve işyerinin tamamında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini yansıtan özel bir şirket politikasını, karşılıklı saygı için eğitimi ve ayrımcılık durumunda yasal çözüm yollarının sağlanmasını içermektedir. Bağımsız Uzman, işyerinde teşvikin ve hesap verebilirliğin yanı sıra, tedarik zinciri ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde genel nüfusa en yakın olan küçük ölçekli endüstrilerle etkileşim yoluyla ayrımcılık karşıtı mesajın entegrasyonunun önemini vurgulamıştır. İşyerinin ayrımcılığın olmadığı bir ortam sağlaması ve hem yönetimin hem de çalışanların içermeye ve aidiyet hissine sahip olması, küresel-yerel dinamiğinde olumlu değer zincirine katkı yapar ve bunun ekonomik ve sosyal açıdan önemli yararları vardır.
24. Bağımsız Uzman, Manila'da insan hakları savunucuları için düzenlenen bir seminerde konuştu ve bu konuşmada, koruma ve telafi talep etmek için Birleşmiş Milletler özel usulleri yoluyla iletişimi etkinleştirme kanallarını vurguladı. Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi Karşıtı Gün ile ilgili olarak Brüksel'de çeşitli Avrupa etkinliklerine katıldı. Bu etkinliklerde şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak için ulusal reformların uluslararası standartlara uyumunu sağlayacak insan haklarına duyarlı yasalar, politikalar, programlar, mahkeme süreçleri, erişilebilir mekanizmalar ve personel, kaynak, eğitim ve izleme, veri üretimi, hesap verebilirlik düzenlemeleri ve ağ kurma ve hareketlilik ihtiyacını da kapsayan bir stratejik eylem çağrısı yaptı. İnsan Hakları Konseyi'nin Mart 2017'deki olağan oturumunda trans kişiler, ruh sağlığı ve insan

¹⁷ Bakınız “Embrace diversity and protect trans and gender diverse children and adolescents (Çeşitliliği kucaklamak ve trans ve cinsiyet çeşitliliği olan çocuklar ve gençleri korumak)”, Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi Karşıtı Gün, 17 Mayıs 2017. Bakınız

www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21622.

¹⁸ ASEAN Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği ve İfadesi Forumu ile Çocuk Haklarına dair Sözleşme Sivil Toplum Koalisyonu'nun Bağımsız Uzman'a sunduğu raporlar.

¹⁹ Uluslararası Çocuk Hakları Ağının Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

haklarıyla ilgili bir panele katkıda bulundu ve herkes için kapsamlı sağlık hizmetlerinin yanı sıra özellikle geçiş terapisi, zorla kısırlaştırma, tıbbi tanı ve rehberlik gibi tamamı şiddet ve ayrımcılıkla bağlantılı konularda sağlık sektörüyle daha güçlü ilişki kurmak gerektiğini savundu. Eşzamanlı olarak, bir sivil toplum örgütü tarafından düzenlenen bir oturumda, dünyanın çeşitli yerlerinden gelen insan hakları savunucularına cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda eğitim verilmesine yardımcı oldu.

25. Bağımsız Uzman, sivil toplumun ve insan hakları savunucularının kilit rolünü ve tehdit ve baskılarla mücadele etmek için daha etkili eylemlerin gerektiğini vurgulamaktadır. Birkaç sivil toplum örgütünün bu yılın başında İnsan Hakları Konseyine sunduğu rapor önemlidir. Raporda, Devletlere çağrı yapılan konulardan bazıları şunlardır:

- (a) LGBTİ hakları savunucularına doğrudan ya da dolaylı suçlama, damgalama ya da ayrımcılık yapan bütün yasa ve politikaların incelenmesi ve iptal edilmesi;
- (b) Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ile ilgili çalışan insan hakları savunucularının, insan hakları faaliyetleri nedeniyle Devlet veya Devlet dışı aktörler tarafından şiddet, tehdit, fiili ve hukuki ayrımcılık, baskı ve herhangi bir keyfi muameleye karşı korunmasının güvence altına alınması;
- (c) Farklı cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ile cinsiyet özellikleri olan bireylerin haklarının geliştirilmesi ve korunması için çalışan örgütlerin ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde tam olarak tanınması, kayıt ve akreditasyonunun önündeki engellerin kaldırılması;
- (d) Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ile cinsiyet özellikleri konusunda çalışan örgütlerin bireylerden, derneklerden, vakıflardan veya diğer sivil toplum örgütlerinden, yabancı hükümetlerden ve yardım kuruluşlarından, özel sektörden, Birleşmiş Milletler'den ve diğer kurumlardan fon ve başka kaynaklar talep edebilmesi, alabilmesi ve kullanabilmesinin güvence altına alınması.²⁰

26. Sivil toplum örgütlerinin yaptığı ortak başvuru, çeşitli Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ve bölgesel organların Devletlere yönelttiği benzer çağrılarını tekrarlamaktadır.²¹ Birleşmiş Milletler programları, memnuniyet verici bir şekilde, dünyanın birçok bölgesinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunu ele almaktadır. BMİHYK'nin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili çalışması hızla devam ediyor ve *Herkes Özgür ve Eşit Doğar* kitabının yeni versiyonu yakında hazır olacak.²² BMİHYK'nin uluslararası ve bölgesel insan hakları mekanizmaları arasındaki bağı olan katkısı, 2015 yılında Amerikalılar arası ile Afrika sistemlerinin bir araya geldiği toplantıya önemli bir girdi oluşturmuştur. Bu bağın, diğer bölgesel sistemlerden öğrenilen derslerle birlikte, Arap ve ASEAN sistemleri ile Güney Asya'dakiler gibi diğer Asya girişimlerine de

²⁰ Sivil toplum örgütleri tarafından yapılan ortak yazılı açıklama, Mayıs 2017 ([A/HRC/35/NGO/119](#)).

²¹ Örneğin, bakınız [A/70/217](#); [A/HRC/7/14/Add.1](#), [A/HRC/10/12](#), [A/HRC/13/22](#) ve Add.3,

[A/HRC/14/23/Add.1](#) ve Add.2, [A/HRC/16/44](#), [A/HRC/17/27/Add.1](#), [A/HRC/26/29](#) ve [A/HRC/34/52](#); Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun 376 (LX) 2017 sayılı kararı (Bakınız

<http://www.achpr.org/sessions/60th/resolutions/376/>); Amerikan Devletleri Örgütü AG/RES.2908 (XLVII-O/17) sayılı Genel Kurul kararı ve Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi Karşıtı Gün için Ortak Açıklama, 17

Mayıs 2014 (www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14602&LangID=).

²² Bakınız, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK), *Herkes Özgür ve Eşit Doğar*: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (*OHCHR: Born Free and Equal; HR/PUB/12/06*); ve *Özgür ve Eşit Yaşamak*: Devletler Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Kişilere yönelik Ayrımcılıkla Mücadele için Ne Yapıyor (*Living Free and Equal; HR/PUB/16/3*).

yayılabacak bir biçimde, gelecekte daha da güçleneceği umulmaktadır. Orta ve Kuzey Asya ile Pasifik adaları dahil olmak üzere küresel coğrafyanın bazı bölgelerinin daha fazla kapsanmaya ve kapasite oluşturmaya ihtiyacı vardır. Daha fazla veri ve durum analizi sağlamak için çeşitli araştırmalar yürütülmektedir.²³

27. Bağımsız Uzman, ayrıca, yeni kurulan Eşit Haklar Koalisyonu ile temas halindedir. 35 Devletin kurduğu koalisyon, geniş yelpazedeki ortaklara ulaşmaktadır ve koalisyonun kurucu ilkeleri eşitlik, evrensellik, uluslararası insan hakları hukuku ile bütün paydaşlarla açık, saygılı ve yapıcı diyalog ve işbirliğidir.
28. Bu noktada, rapor, şiddet ve ayrımcılıkla yakından ilişkili bazı kilit konuları ele alacaktır. Bunlardan ikisi özellikle seçilmiştir ve aşağıda sunulmaktadır. Diğer konular, paydaşların son katkıları da dahil edilerek, Bağımsız Uzman'ın 2018'de hazırlayacağı diğer raporlarda ele alınacaktır.

V. Rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin ve cinsiyet kimliğinin suç olmaktan çıkarılması (cinsiyet ifadesi dahil)

29. Geçtiğimiz 20 yılda, bütün bölgelerden yaklaşık 25 ülke rıza gösteren yetişkinler arasındaki eşcinsel ilişkiyi suç olmaktan çıkarmak için birtakım adımlar atmıştır. Bunu yakın zamanda yapan ülkeler Belize, Mozambik, Nauru, Palau, Sao Tome ve Principe ve Seyşeller'dir. Bazı ülkelerde yargı, belirli davalarda önemli kararlar vererek suç saymamanın önünü açarken, diğer ülkelerde eşcinsel ilişkinin suç olmaktan çıkarılması parlamentonun ve/veya yürütme organının ceza kanununu gözden geçirmesi gibi çalışmalarla mümkün olmuştur.
30. Rızaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılmasına dair küresel bir eğilim olsa da her yerde eksiklikler de mevcuttur.²⁴ 70'ten fazla ülke eşcinsel ilişkiyi hala suç olarak görmektedir²⁵ ve bu durum özellikle gey ve biseksüel erkekleri ve erkeklerle seks yapan diğer erkekleri etkilemektedir.²⁶ Bu ülkelerden en az 40'ı lezbiyen ve biseksüel kadınlar ve kadınlarla seks yapan diğer kadınlar arasındaki eşcinsel ilişkileri suç saymaktadır. Afrika ve Asya bölgelerindeki bazı ülkelerde ölüm cezası uygulanabilmektedir. Daha da önemlisi, dört ülkenin sınırları içerisinde ve iki ülkenin belirli eyaletlerinde ölüm cezası verilmektedir. Ayrıca, iki Devlette ölüm cezası Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer 5 Devlette teknik olarak ölüm cezası uygulanabilse de buna başvurulmamaktadır.²⁷

²³ Örneğin, bakınız, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor, "Asya'da LGBTİ olarak çalışmak: Çin, Filipinler ve Tayland'da istihdamda cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumu temelli ayrımcılık üzerine araştırma" (Bangkok, yayımlanacak); Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi'nin (UN-Women) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor; Toplum, Ekonomi ve Çevre Çalışmaları Enstitüsü'nün (Viet Nam) Bağımsız Uzman'a sunduğu lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks ve queer (LGBTIQ) hakları bağlam analizi; COC-Hollanda LGBT Örgütleri Federasyonu'nun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

²⁴ Bakınız BMİHYK, *Living Free and Equal (Özgür ve Eşit Yaşamak)* (HR/PUB/16/3), Achim Hildebrandt'a atfı, "Routes to decriminalization: a comparative analysis of the legalization of same-sex acts (Suçsuzluğa giden yollar: eşcinsel ilişkilerin yasallaştırılmasına ilişkin karşılaştırmalı analiz)", *Sexualities*, vol. 17, bölüm 3 (2004).

²⁵ Bazı davalarda hükümler eşcinsel ilişkilere açıkça atıfta bulunmamakta, "doğanın düzenine aykırı fiiller" gibi muğlak ve tanımsız kavramlar kullanılmaktadır.

²⁶ Bakınız Aengus Carroll ve Lucas Ramón Mendos, *State-Sponsored Homophobia (Devlet Destekli Homofobi)*, 12. Basım. (Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel ve İnterseks Derneği (ILGA), Mayıs 2017). Bağımsız Uzman, ayrıca İnsan Hakları İzleme Örgütü'nden de rapor almıştır.

²⁷ Bakınız Carroll ve Mendos, *State-Sponsored Homophobia (Devlet Destekli Homofobi)*.

31. Birçok ülkede, kanunlar özellikle trans kişilere cinsiyet kimliği ve ifadesinden dolayı suçlu muamelesi yapmaktadır. Bazı ülkeler “karşı cinsin kıyafetlerini giymeyi” suç olarak görürken, diğerleri genellikle muğlak tanımlanmış kanunlara rağmen cinsiyet kimliği ve ifadesinin farklı türlerini suç saymaktadır ki bu durum keyfi alıkonulma ve tutuklamalar da dahil olmak üzere trans bireylere yönelik çeşitli insan hakları ihlallerine yol açmaktadır.
32. Aynı cinsiyetten yetişkinler arasında rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin suç olarak görülmesi, Devletlerin uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine aykırıdır; bu yükümlülükler mahremiyetin korunması ve ayrımcılık yasağı da dahildir.²⁸ Bu tür ihlaller uluslararası hukuk uygulanmadığında bile gerçekleşir.²⁹ Buna bağlı olarak, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi temelinde yapılan alıkonulma ve tutuklamalar keyfi olarak değerlendirilmelidir.³⁰ Eşcinsellikle ilgili suçlara ölüm cezası uygulanması yaşam hakkını ihlal etmektedir çünkü bu, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 6. Maddesinde yer alan “en ağır suçlar” kriterini karşılamamaktadır. Eşcinsel ilişkilerin suç sayılması ayrıca damgalamayı körükler, önyargıyı meşrulaştırır ve insanları aile içi ve kurumsal şiddete ve nefret suçları, ölüm tehditleri ve işkence gibi daha başka insan hakları ihlallerine maruz bırakır. Bu tür düzenlemelerin hepsi yürürlükten kaldırılmalıdır.³¹
33. Bazı katkılarda vurgulandığı üzere, eşcinsel ilişkileri, cinsiyet kimliğini ve özellikle ifadesini suç sayan kanun ve politikalar doğrudan şiddet ve ayrımcılığa yol açar ve bu ihlallerin meydana geldiği ortamın birer parçasıdır. Bunlar, ayrıca, HIV bulaşmasını önlemeye ve azaltmaya yönelik çabaları da engellemektedir.³² Diğer taraftan, içerme politikaları ve uygulamaları ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yardımcı olur ve Devletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmesine katkı sağlar.³³
34. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili olarak belli grupları ve kişileri dolaysız da olsa olumsuz etkileyen kanunlar ve politikalar mevcuttur. Bunların arasında genel ahlak, kamu sağlığı ve güvenliğini temel alan kanunlar, yerel ceza yasaları ve düzenlemeleri yer almaktadır. Örneğin, trans kadınlar sık sık seks işçiliğini suç sayan kanunlara veya “serseriliğe” karşı olan kanunlara dayanılarak hedef gösterilmekte ve yargılanmaktadır.³⁴ Katı bir şekilde uygulandığında benzer etkileri gösteren çeşitli dini hukuk kuralları da bulunmaktadır.
35. Olumsuz kanunların mevcut olduğu bazı ülkelerde, bu kanunların fazla ya da hiç uygulanmadığını belirtmek gerekir. Bu, durumu hafifletebilse de kanunların varlığı önyargı, gasp, zulüm, çoklu-fobi ve diğer şiddet ve ayrımcılık türlerine sebebiyet verir ve uluslararası insan hakları norm ve standartlarına aykırıdır. Dolayısıyla, bu olumsuz kanunların düzeltilmesi için daha güçlü çağrı yapılmalıdır.
36. Diğer tarafta, nefret suçları ve nefretin kışkırtılması gibi şiddet ve ayrımcılık olaylarını önlemek için bazı ceza yasalarına ihtiyaç olabilir ve bunlar uluslararası standartları yansıtılmalıdır. Durum, eşcinsel ilişkiyi suç sayan ve saymayan ülkelerde farklılık

²⁸ Bakınız İnsan Hakları Komitesi, yazışma no. 488/1992, *Toonen v. Avustralya*, 31 Mart 1994’te kabul edilmiştir; ve [CCPR/C/ETH/CO/1](#). Bu pozisyon, Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşme organları ve özel usulleri yerine getirenlerce birçok vesileyle tekrarlanmıştır.

²⁹ Bakınız *Toonen v. Avustralya*.

³⁰ Ayrıca bakınız İnsan Hakları Komitesinin kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin 35 No’lu genel yorumu.

³¹ Ayrıca bakınız BMİHYK, *Living Free and Equal (Özgür ve Eşit Yaşamak)* (HR/PUB/16/3); UNAIDS, *The Gap Report (Boşluk Raporu)* (Cenevre, 2014); ve Transgender Europe, *Trans Respect versus Transphobia*. Haritalar için bakınız <http://transrespect.org/en/>.

³² Erkeklerle Seks Yapan Erkekler ve HIV Küresel Forumu’nun (ABD) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

³³ Mildmay’ın (Kenya) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

³⁴ Örneğin, bakınız UNAIDS, *The Gap Report (Boşluk Raporu)* ve BMİHYK, *Living Free and Equal (Özgür ve Eşit Yaşamak)*.

göstermektedir.³⁵ Eşcinsel ilişkilerin suç sayılmadığı ülkeler dahil bütün ülkelerde nefretin teşvik edilmesine karşı koruma sağlanmalıdır.³⁶ Bağımsız Uzman, gelecek raporlarından birinde ceza hukuku, ilgili kanunlar ve cinsel yönelim ile cinsiyet kimliği arasındaki geniş arayüzü araştırmayı ummaktadır.

37. Aşağıdaki tablo, yakın zamanda bazı ülkelerin eşcinsel ilişkiyi yasaklayan ve uluslararası standartlara aykırı kanunlarını nasıl değiştirdiğini gösteren yapıcı gelişmelere yer vermektedir.
38. Ulusal düzeyde denge ve denetleme, Devletin reform sürecini canlandıracak çeşitli organlarının rolleriyle ilgili olduğu için özellikle ilgi çekicidir. Bütün bunların ardından, sivil toplum örgütlerinin, insan hakları savunucularının ve bağımsız ulusal insan hakları kurumlarının önemli rolleri de azımsanmamalıdır.

Rızaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç olarak görülmesine yönelik reform örnekleri, 2012-2016

<i>Reform yılı</i>	<i>Ülke</i>	<i>Eski kanun</i>	<i>Reformu yapan</i>	<i>Mevcut kanun/durum</i>
2012	Lesoto	1939 tarihli Cezai Usul ve Delil Kanunu'nun 185(5) Maddesine göre, sodomi (livata) veya sodomi amaçlı saldırıyla suçlanan kişi, gerçekler kanıtlanırsa sarkıntılık ya da saldırıdan suçlu bulunabilir. Ayrıca, Kanun "sodomi" herhangi bir karar olmadan tutuklama yapılabilecek suçlar arasında saymaktadır.	Parlamento 2 Ocak 2012'de, Parlamento, ülkenin 2010 tarihli Ceza Kanunu'nu gözden geçirdi ve yeniden düzenledi (9 Mart 2012'den beri yürürlükte)	Sodomiye dair atıflar yeni ceza kanunundan çıkarıldı
2014	Palau	90 tarihli Palau Anayasasının 17. Başlığının "Cinsel suçlar" adlı 28. Bölümünün 2803'üncü paragrafına göre, yasadışı ve gönüllü bir şekilde, kendi cinsiyetinden ya da diğer cinsiyetten bir kişiyle doğal olmayan cinsel ilişki yaşayan veya bir hayvanla herhangi bir şekilde cinsel temas kuran herkes sodomi ile	Parlamento ve Cumhurbaşkanı Nisan 2014 tarihli yeni ceza kanunu	Yeni ceza kanununda rızaya dayalı eşcinsel ilişkiyle ilgili herhangi bir yasak bulunmamaktadır.

³⁵ Kamerun Yardım Vakfı ve LGBTİ bireylerin ve savunucuların hakları ulusal Gözlemevi'nin (Kamerun) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

³⁶ Hyestart Vakfı'nın (Ermenistan) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

		suçlanır ve en fazla 10 yıl hapis cezasına çarptırılır. Ayrıca, “sodomi” kavramı “doğaya karşı iğrenç ve tiksindirici suçun” bir ya da bütün türlerini kapsar.		
2015	Mozambik	1886 tarihli eski sömürge ceza kanununun 70 ve 71. Maddeleri; madde 70 güvenlik tedbirlerinin türlerinden bahsetmektedir. Madde 71, devamlı doğaya karşı günah işleyen kişilere yönelik güvenlik tedbirlerinin uygulanmasıyla ilgilidir.	Parlamento ve Devlet Başkanı 11 Temmuz 2014’te Parlamento, 1886 tarihli ceza kanunu yerine 35/2014 sayılı kanunu kabul etti. Yeni ceza kanunu 29 Haziran 2015’te yürürlüğe girdi.	Yeni ceza kanununda “doğaya karşı günahlar” ifadesi kaldırılmıştır.
2016	Seyşeller	1955 tarihli ceza kanununun 151. Maddesine göre, (a) herhangi bir kişiyle doğanın düzenine aykırı cinsel ilişki kuran (b) bir hayvanla cinsel ilişkiye giren veya (c) bir erkeğin kendisiyle doğanın düzenine aykırı ilişki kurmasına izin veren kişi ağır suçlu sayılır ve 14 yıl hapisle cezalandırılır.	Parlamento ve Devlet Başkanı 15 Mayıs 2016’da Parlamento, Ceza Kanunu değişikliğini kabul etti ve değişiklik, 1 Haziran 2016’da Devlet Başkanı tarafından imzalandı. Değişiklik teklifi, Devlet Başkanı’nın hükümetin 151. Bölümü yürürlükten kaldıracak bir kanun hazırlayacağını açıklamasından 3 ay sonra yapıldı. Bu açıklama, 2011’de ülkenin eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılmasına ilişkin Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu’na verdiği taahhüdü temel almaktaydı.	151 (a) ve (c) maddelerini yürürlükten kaldıran 2016 Ceza Kanunu değişikliği

Belize	Eski ceza kanununun 53. kısmına göre, bir kişiyle veya hayvanla doğanın düzenine aykırı cinsel ilişki kuran kişi, 10 yıl hapisle cezalandırılır.	Anayasa Mahkemesi Ağustos 2016'da Anayasa Mahkemesi, <i>Caleb Orozco v. Belize Başsavcısı</i> kararında ceza kanununun 53. bölümünün anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir.	Anayasa Mahkemesi kararının 99. Paragrafında, ceza kanununun 101. Bölüm, 53. kısmına aşağıdaki cümlelerin eklenmesi ifade edilmiştir: "Bu kısım yetişkinler arasında özelden yaşanan rızaya dayalı cinsel ilişkilere uygulanamaz".
--------	--	--	--

Kaynak: Bağımsız Uzman tarafından BMİHYK ile işbirliği yapılarak yürütülen araştırmadan alınmıştır.

39. Birçok Devlet, trans kişileri cinsiyet kimlikleri ve ifadeleri dolayısıyla suçlu saymamak için adımlar atmıştır. Örneğin, Samoa, 2013 yılında ceza kanununu değiştirirken trans ve *fa'afafine** bireyleri tutuklamak ve cezalandırmak için kullanılan "kadın kimliğine bürünme" düzenlemelerini kaldırmıştır.
40. Yakın zamanda Bağımsız Uzman'a gönderilen raporlardan yapıcı dersler alınabilir. Ulusal insan hakları kurumları, ayrımcı yasaların iptal edilmesini savunmada dünyanın bütün bölgelerinde kilit roller oynamıştır. Örneğin, Ulusal İnsan Hakları Kurumları Asya Pasifik Forumu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselesini ele almak için ağ kurma ve kapasite oluşturma kanalları sunmaktadır. Forum, Hukukçular Danışma Konseyinin rızaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılmasını savunan tavsiyesinden destek almaktadır.³⁷
41. Avustralya İnsan Hakları Komisyonu, federal ceza yasasında yetişkinler arasında rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin hiçbir zaman düzenlenmediğini belirtmiştir. Ne var ki, bu Avustralya'nın bütün eyaletlerinde ve bölgelerinde daha önce ceza gerektiren bir suçtu. 1994'te federal Meclisin kabul ettiği İnsan Hakları Kanunu'na (cinsel davranışlar) göre, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 17. maddesinin bir gereği olarak, sadece rızası olan yetişkinlerin özel hayatlarında sürdürdüğü cinsel davranışlara Milletler Topluluğu, bir devlet veya bölge kanunları kapsamında keyfi müdahale edilemezdi.³⁸
42. Malezya İnsan Hakları Komisyonu, Malezya'da LGBTİ haklarıyla ilgili hassasiyetler dikkate alındığında, bu konularla ilgili kademeli bir yaklaşım sergilediklerini belirtmiştir. Ağustos 2010'da Komisyon, İslami açıdan LGBTİ'lerin daha iyi anlaşılması ve eşcinsel ilişki, karşı cinsin kıyafetlerinin giyilmesi, karşı cinsin taklit edilmesi ve cinsiyet geçişi gibi LGBTİ eylemleriyle ilgili İslami hassasiyetlerin ve görüşlerin desteklenmesi amacıyla çeşitli İslami gruplarla bir toplantı düzenlemiştir. Federal Anayasa'daki ayrımcılıkla mücadele ilkelerinin LGBTİ konusunda

* Çevirenin notu: *Fa'afafine*, Samoa'da biyolojik cinsiyeti erkek olan ancak kadın kıyafetleri giyen, kadın gibi davranan ve hemcinsleriyle birlikte olan ve kendilerini üçüncü cinsiyet olarak tanımlayanlara verilen addır. Kelime "kadına benzer, kadın gibi" olarak tercüme edilir.

³⁷ Asya Pasifik Forumu'nun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

³⁸ Avustralya Ulusal İnsan Hakları Komisyonunun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

uygulanması da tartışılmıştır. Toplantıyı, 2011 yılında katılımcıların cinsel azınlıklarla ilgili bazı konuları dile getirdiği bir yuvarlak masa toplantısı takip etmiştir. Yasal veya diğer koruma ve tazmin yollarıyla cinsel azınlıkların şiddetten korunması, elverişli ortam sağlanarak trans kişilerin tanınması ve ayrımcılığın önlenmesi için ilgili kanunların gözden geçirilmesi – örneğin, Federal Anayasa'nın 8(2) maddesindeki ayrımcılık temellerine cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği eklenerek – gibi gereklilikler bu toplantıda gündeme getirilen konulardır.³⁹

43. Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonu, Yeni Zelanda'da rıza gösteren yetişkinler arasındaki eşcinsel davranışlar için cezai yaptırımların 31 yıl önce, 1986 tarihli Eşcinsel Reform Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle kaldırıldığını belirtmiştir. Aynı şekilde, Yeni Zelanda'da cinsiyet ifadesini suç sayan sözde “karşı cinsin kıyafetlerini giyme” yasaları olmadığı için cinsiyet çeşitliliği de suç sayılmamaktadır.⁴⁰
44. Kıbrıs ulusal insan hakları kurumu, rızaya dayalı eşcinsel ilişkilerin 1998 yılında suç olmaktan çıkarıldığını söylemiştir. Toplumun cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda hala muhafazakâr olduğunu belirtmiş ancak kurumun düzenli raporlarının yanı sıra bireysel başvurulara ilişkin kararları ve parlamentodaki ilgili tartışmalara katılımının ardından bazı önemli alanlarda olumlu gelişmeler yaşandığını ifade etmiştir. Eşcinsel ilişkilerin tanınması (2015 tarihli Medeni Birliktelik Kanunu); homofobik ve transfobik nefret söyleminin (2015'te Ceza Kanunu'nda değişiklik yapan 87(I) sayılı Kanun) ve nefret suçunun (homofobik ve transfobik saikin ağırlaştırıcı etken sayılmasıyla birlikte, 2010'da Ceza Kanunu'nda değişiklik yapan 31(1) sayılı Kanun) cezalandırılması bu gelişmeler arasında yer almaktadır.⁴¹
45. Sivil toplum örgütleri de Bağımsız Uzman'a gönderdikleri raporlarda önemli ilerlemeleri ve mevcut sorunları vurgulamıştır. Çin'le ilgili bilgi sunan bir sivil toplum örgütü, ülkede cinsiyet kimliklerinin suç sayılmadığını belirtirken, geçmişte erkekler arasındaki eşcinsel ilişkileri etkileyen eski “holigan suçunun” artık değiştirildiğini eklemiştir.⁴² İstihdam sektörü gibi alanlarda özellikle trans kişilerle ilgili uygulamada bazı sorunlar mevcuttur.
46. Afrika'yla ilgili, 54 ülkenin 33'ünde eşcinsel ilişkilerin çok sayıda olumsuz yasayla suç sayıldığı ve bunun sömürgecilikten geriye kalanların bir sonucu olduğu bilinirken, yapıcı gelişmelerin de olduğu tespit edilmelidir. Güney Afrika geçici Anayasası'nın 9(1) ve 9(3) bölümleri, cinsel yönelimi ayrımcılığa karşı korunan temellerden biri olarak açıkça ifade etmiştir. Ünlü *S v. Kampher* davasında Yargıç Ian Farlam, başka bir erkekle rızasıyla cinsel ilişki yaşadığını itiraf eden erkeğin cezasını iptal etmiştir. Bunun hemen ardından, *Gey ve Lezbiyen Eşitliği Ulusal Koalisyonu ve diğerleri v. Adalet Bakanı* kararında Anayasa Mahkemesi, Güney Afrika'daki “livata (sodomi)” kanunlarının anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, sodomi kanunlarını suç sayarken, gey erkekler arasında cinsel ilişkinin yasaklanmasının eşitlik hakkını ihlal ettiğini belirtmiştir. Afrika'da dikkate değer diğer olumlu gelişmeler, 2004 tarihli Cape Verde ceza kanununun değiştirilmesi ve bu şekilde eşcinsel faaliyetlerle ilgili cezaların kaldırılması⁴³ ile 2014'te Sao Tome ve Principe'de eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılmasıdır. Özellikle olumlu bir gelişme de, birçok Afrika ülkesinin cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklayan mevzuatı yürürlüğe koyması veya 2006'da Seyşeller'de, 2007'de Mozambik'te, 2008'de Morityus'ta ve 2010'da Botswana'da olduğu gibi yürürlükteki istihdam mevzuatındaki ayrımcı düzenlemeleri kaldırmasıdır.

³⁹ Malezya İnsan Hakları Komisyonunun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁴⁰ Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonunun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁴¹ Kıbrıs ulusal insan hakları kurumunun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁴² Çin'deki bir sivil toplum örgütünün Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁴³ Pretoria Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Merkezinin Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

Aralarında Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Fildişi Sahili, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gabon, Madagaskar, Mali, Nijer ve Ruanda'nın yer aldığı bazı Sahra altı Afrika ülkelerinde yetişkinler arasındaki eşcinsel ilişkiler hiçbir zaman suç olarak görülmemiştir.⁴⁴

47. Kenya'da sivil toplum örgütleri yetkililere bir dizi tavsiyede bulunmuştur. Bunlardan bazıları: ceza kanununun 162(a) ve (c) ile 165. maddelerinin derhal kaldırılması; cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ifadesi temelinde nefret söylemi ve şiddete teşvikin suç sayılması için yasa hazırlanması; zorunlu anal muayenenin derhal yasaklanması; şiddete teşvik etmek dahil cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı olarak şiddete başvurduğundan şüphelenilen herkesin yasalar sonuna kadar kullanılarak kovuşturulması.⁴⁵
48. Bir sivil toplum örgütünün gönderdiği rapor, karşı cinsin kıyafetini giyme (*cross-dressing*) ile ilgili ceza yasalarına ve trans kişilerin insan haklarını olumsuz etkileyen diğer yasalara ilişkin daha fazla fikir vermiş ve suçlamanın trans ve cinsiyet çeşitliliği olan insanları ağır biçimde etkilediğine işaret etmiştir. İlk raporda “karşı cinsin kıyafetini giymenin” suç sayılmasına yapılan atıfla ilgili memnuniyetlerini belirtmişlerdir. Ne var ki, cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı suçlamaların birçok başka türleri vardır: “kişiliğe bürünme (*impersonasyon*)” düzenlemelerinin yanı sıra dilencilik, HIV, seks işçiliği, zarar verme ve aylıklıkla ilgili yasaların trans kişileri ve en çok da trans kadınları cezalandıracak şekilde tutarsız ve adaletsiz uygulanması gibi. Zorunlu askerliğin olduğu ülkelerde, cinsiyetlerini belirleyen unsurları değiştirememiş trans kadınlar ve trans erkekler hukuki ve ekonomik sonuçlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Trans kişiler, böyle bir ilişki yaşamaları bile eşcinsel ilişkileri suç olarak kabul eden yasalardan etkilenmektedir. Birçok ülkede, trans kadınlar erkek olarak, trans erkeklerse kadın olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, erkek partneri olan bir trans kadın veya kadın partneri olan bir trans erkek de eşcinsel ilişki suçlamasına dahil edilmektedir. Ek olarak; gey, lezbiyen ve biseksüel trans kişiler de bu kanunların ve politikaların hedefindedir. Dahası, cinsiyet ifadelerinin genellikle cinsel yönelimleri olarak varsayılması nedeniyle, trans kişiler sık sık hedef alınmaktadır.⁴⁶

VI. Etkili ayrımcılıkla mücadele tedbirleri

49. İnsan haklarının tüm insanlar için doğuştan var olmasına ve istisnasız bütün insanlar için korumayı içermesine rağmen, gerçek ya da algılanan cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği, toplumda kabul gören belirli bir cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden farklı olan kişiler, zaman zaman şiddet ve ayrımcılığın hedefi olurlar ve şiddet olayları çok sayıda ortamda yaygın şekilde görülebilir.
50. Bu kişilerin insan haklarını tam olarak kullanması uzun süren bir mücadeledir ve evden başlayarak eğitim sistemi, işyeri ve hayatın diğer kesitlerine uzanır. Ayrımcılık, ayrıca kesişimseldir. Çok sayıda ülkede, şiddet ve ayrımcılığa yol açan ortamlarla bağlantılı olarak, ayrımcılıkla mücadele tedbirleri ya yoktur ya da yetersizdir. Bu nedenle, hem kamusal hem de özel alanı kapsayan etkili ve kapsamlı ayrımcılıkla mücadele tedbirlerine ihtiyaç vardır; cinsel çeşitliliği ve cinsiyet kimliğini anlamaya ve saygı

⁴⁴ A.g.e

⁴⁵ Kenya İnsan Hakları Komisyonu, Ulusal Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu, Afrika Ergen ve Gençlik Ağı, Kenya Gey ve Lezbiyen Koalisyonu ve Doğu Afrika Trans Sağlığı ve Savunuculuk Ağı'nın Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁴⁶ Trans Eşitliği için Küresel Eylem'in (<https://transactivists.org>) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

duymaya açık bir toplumu oluşturmaya katkı olarak, sadece biçimsel değil aynı zamanda gerçek, sadece yasal değil, aynı zamanda filli tedbirlere.

51. Birçok ülkede, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini ayrımcılığa uğramama hakkı ve kanun önünde eşitlik hakkının bir parçası yapmakla ilgili olumlu gelişmelere rastlanabilir. Ayrımcılıkla mücadele yasaları çeşitli şekil ve boyutlarda mevcuttur.⁴⁷ Örneğin, 2008’de Ekvador’da yapılan anayasa reformunda olduğu gibi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği doğrudan Anayasa’ya dahil edilebilir.⁴⁸ Güney Afrika, 1996’da, anayasasında cinsel yönelime dayalı ayrımcılığa karşı korumaya yer veren ilk ülke olmuştur. Fiji ise 2013 yılında Anayasa’sında cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesini korunan özellikler olarak açıkça belirten ilk ülke olmuştur. Bugüne kadar hem cinsel yönelim hem de cinsiyet kimliğini anayasalarında ayrımcılık yapılmaması gereken temeller olarak açıkça kabul eden iki ülke Bolivya Çokuluslu Devleti ve Malta’dır. Tayland’ın toplumsal cinsiyet eşitliği yasasında olduğu gibi ayrımcılık karşıtı genel ayrımcılıkla mücadele kanunları olabilir. Tayland’daki söz konusu yasada, “cinsel ifade” kavramı cinsiyet kimliği ve ifadesini de kapsamaktadır. Alternatif olarak, istihdam, eğitim, sağlık, barınma, mal ve hizmetlerin sunumu, miras, ilişkilerin tanınması ve aile yasası veya göç gibi anahtar konularda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin korunduğu düzenlemelerin olduğu daha özel yasalar da olabilir. Ayrımcılıkla mücadele çerçevesinin etkili olabilmesi için şiddet iddialarına yönelik soruşturma, mağdurlar için tazminat ve iddia edilen failer için hesap verebilirliğin sağlandığı etkili tedbirleri kapsamalıdır.⁴⁹
52. Ayrımcılığa karşı yasal koruma sağlayan ülkelerin yarısından azının trans kimlikleri açık bir şekilde ayrımcılık temeli olarak kabul etmesinden de anlaşılacağı üzere, dikkate değer ilerlemelere rağmen, özellikle cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı ayrımcılıktan korumayı hedefleyen tedbirlerle ilgili önemli eksiklikler hala devam etmektedir.⁵⁰ Ek olarak, sadece birkaç Devlet yaşamın bütün alanlarında ayrımcılığı yasaklamaktadır; bazı ülkelerin mevzuatı özel sektörü kapsamazken diğerleri düzgün bir şekilde uygulanmamaktadır.
53. Bağımsız Uzman’ın 2017’de paydaşlara yaptığı bilgi çağrısına gelen yanıtlarda aşağıdaki örnekler yer almaktadır:
- (a) İsveç’te, Ayrımcılık Kanunu, cinsel yönelim ve cinsiyet temelli ayrımcılığı (ve diğer ayrımcılık türlerini) yasaklamaktadır. Kanunun ve homofobik söylem ile ayrımcı söylem ve beyanlara karşı hükümler içeren çeşitli ceza yasalarının uygulanmasını izleyen bir eşitlik ombudsmanı vardır. Suç saikinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili olması, yaptırımlar için ağırlaştırıcı sebeptir. Nefret söylemi ve nefret suçlarının yanı sıra mahremiyet konusunda trans kişilere yönelik daha güçlü bir koruma için yeni mevzuat tartışılmaktadır;⁵¹
- (b) Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı’nın hukuki altyapısı birçok olanağı göstermektedir. 2003 İstihdam Eşitliği (Cinsel Yönelim) Yönetmeliği istihdamda cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklamıştır. 2007 Eşitlik Kanunu (Cinsel Yönelim) Yönetmeliği; mal ve hizmetlerin sunumu, eğitim, barınma ve kamusal işlevlerde cinsel yönelim temelli ayrımcılığı yasaklamıştır. Ardından, 2010

⁴⁷ Bakınız Aengus Carroll ve Lucas Ramón Mendos, *State-Sponsored Homophobia (Devlet Destekli Homofobi)*, 12. Basım. (Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel ve İnterseks Derneği (ILGA), Mayıs 2017).

⁴⁸ Ekvador GLBTI Yurttaş Gözlemevi’nin (Observatorio Ciudadano GLBTI) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁴⁹ Bakınız BMİHYK, *Özgür ve Eşit Yaşamak* (HR/PUB/16/3).

⁵⁰ Transgender Europe ağının Trans Respect versus Transphobia internet sitesinden alınan verilere dayanmaktadır (2016). Haritalanan ve ayrımcılığa karşı yasal koruma sağlayan 55 ülke/bölgeden 26’sı trans kişileri açıkça kapsamaktadır. Bakınız <http://transrespect.org/en/map/anti-discrimination/?submap=>.

⁵¹ İsveç’in Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

- Eşitlik Kanunu, korunan özellikler kapsamında “cinsel yönelimi” daha genel bir şekilde eklemiştir;
- (c) Filipinler İnsan Hakları Komisyonu belediye düzeyinde önemli bilgiler vermiştir. Çığır açan 1987 tarihli demokratik Anayasası ile Kadınların Magna Carta’sına ek olarak, ayrımcılık yapılmamasına ilişkin çeşitli yönetmelikler de mevcuttur.⁵² Örneğin, Filipinler’deki Quezon Kent Konseyi cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ifadesine dayalı ayrımcılığı yasaklayan bir karar yayımlamıştır;
- (d) Bolivya Çokuluslu Devleti Ombudsmanı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili anayasal hükümlerin yanı sıra bir dizi yerel düzenlemeye de dikkat çekmiştir.⁵³ Buna karşın, Çin Hong Kong Eşit Fırsatlar Komisyonu cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks statüsüyle ilgili ayrımcılığa karşı LGBTİ kişilere yasal koruma sağlayan kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele mevzuatının olmadığını belirtmiştir;⁵⁴
- (e) Meksika Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili nefret suçlarının, daha ağır cezalara yol açan ağırlaştırıcı sebep sayıldığını ifade etmiştir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili konular, kadına yönelik şiddet kanununda da yer almaktadır. Ülkede, aynı zamanda, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği durumlarını nasıl anlayışlı bir şekilde ele alacakları konusunda yetkililere rehberlik eden çeşitli protokoller mevcuttur. Yüksek Mahkeme’nin hâkimler ve savcılar dahil yargı görevlileri için bu konuda yayımladığı protokol bunlardan biridir;⁵⁵
- (f) Almanya’nın cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini de içeren bir ayrımcılıkla mücadele kanunu mevcuttur. Cinsel yönelime dayalı nefret suçlarına karşı ceza kanunun uygulanmasına vurgu yapılmaktadır. Ülke, şimdilerde, transfobi ve homofobiyi de kapsayan, ırkçılığa karşı ulusal planını hazırlamaktadır.⁵⁶ Bu plan, Nazi Almanyası’nda rızaya dayalı eşcinsel ilişkiler nedeniyle cezalandırılan kişilere tazminat verilmesi için hazırlanan yeni bir kanunla tamamlanmaktadır;
- (g) Yunanistan, ayrımcılık tedbirlerinin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili nefret suçları ve nefret söylemine karşı cezai yaptırımları içerdiğini belirtmiştir.⁵⁷ Bunun yanında, eşcinsel çiftler için sivil birlikteliğin tanındığı yeni bir kanun çıkarılmış, ceza yasasının eşcinsel ilişkide erkekler için daha yüksek bir rıza yaşı gerektiren 347. maddesi kaldırılmıştır;
- (h) İsviçre, anayasasının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği dahil ayrımcılığın her türünü yasaklayan bir ayrımcılıkla mücadele düzenlemesi içerdiğini ifade etmiştir. Sivil birliktelik 2007’den beri tanınmaktadır. Evlat edinme yasasında 2016’da yapılan değişiklik, eşcinsel çiftlerin evlat edinmesine olanak sağlamıştır. Bu konuda isim değişikliği de mümkündür;⁵⁸
- (i) Ülkede eşcinsel ilişkilerin suç sayılmadığını belirten Slovakya, Anayasa’nın herkes için eşit muamele ilkesini düzenlediğini ve ayrıca insan haklarının geliştirilmesi için bir ulusal stratejisinin olduğunu söylemiştir.⁵⁹ Slovenya, diğerlerinin yanında cinsel yönelim, cinsel kimlik ve cinsel ifadeyi kapsayan 2016 tarihli Ayrımcılığa Karşı Koruma Kanunu’ndan bahsetmiştir. Ayrıca, İstihdam İlişkisi Kanunu’nda da cinsel yönelime yer verilmiştir.⁶⁰ Polonya hem medeni hukuk hem de ceza hukukuna

⁵² Filipinler İnsan Hakları Komisyonu’nun Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵³ Bolivya Çokuluslu Devleti’nin Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵⁴ Çin Hong Kong Eşit Fırsatlar Komisyonu’nun Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵⁵ Meksika Ulusal İnsan Hakları Komisyonu’nun Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵⁶ Almanya’nın Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵⁷ Yunanistan’ın Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵⁸ İsviçre’nin Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁵⁹ Slovakya’nın Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁶⁰ Slovakya’nın Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

dikkat çekmiştir.⁶¹ Cinsel yönelimi içeren 2010 tarihli ayrımcılıkla mücadele kanununun yanı sıra, ceza kanunu da cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı nefret ve şiddete teşviki kapsamaktadır. Benzer şekilde, çalışma mevzuatı, eşit muamele için ulusal program ve veri toplama çalışması da mevcuttur;

- (j) İspanya, ayrımcılıkla mücadelenin, nefret suçlarına karşı cezai hükümlerle birlikte, birçok bölgesel mevzuata dahil edildiğini belirtmiştir. Nefretle bağlantılı olayların kaydedilmesi için bir araç, bu konuda özel kovuşturmalar ve polisler için nefret ve ayrımcılık suçlarıyla ilgili bir çalışma protokolü bulunmaktadır;⁶²
- (k) Bir kaynağın aktardığına göre, Ukrayna’da “geleneksel aile değerlerine” dayanan “eşcinsellik karşı propaganda yasası” türündeki kanun teklifleri 2015’te geri çekilmiştir ve yasal çerçeve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda daha destekleyici duruma gelmiştir;
- (l) Pakistan’dan bir sivil toplum örgütü, ceza hukukunun cinsel yönelimi etkilediğini belirtirken ülkede çeşitlilik gösteren bağlamı da örneklemiştir. Yetkili makamların cinsiyet kimliği ile ilgili aldığı; Federal ombudsman tarafından ulusal bir görev gücünün kurulması ve Ulusal İnsan Hakları Komisyonu tarafından trans toplulukla işbirliği içinde trans ve interseks bireylere yönelik bir koruma politikasının hazırlanmakta oluşu gibi tedbirler bu örnekler arasındadır;⁶³
- (m) Hindistan’dan bir sivil toplum örgütü, Yüksek Mahkeme’nin 15 Nisan 2014 tarihinde aldığı ve cinsiyet kimliğine saygı ile ilgili önemli bir karar olan *Legal Services Authority v. Union of India (NALSA)* kararını bildirerek mahkemelerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusundaki kilit rolünü vurgulamıştır. Karar, aynı mahkemenin hayal kırıklığı yaratan ve 377. bölümü (eşcinsel ilişkilerin suç sayılması) onaylayan *Kumar Kaushal v. Naz Vakfi* kararı nedeniyle topluluğun hala sarsıldığı olağanüstü zor bir dönemde gelmiştir. NALSA kararı, topluluğun temel ve anayasal haklar konusunda hukuki söylem içerisinde kalması için çok önemli bir araç haline gelmiştir;⁶⁴
- (n) Bir sivil toplum örgütü, Kolombiya’da 2008 yılında çıkarılan kadına yönelik şiddet yasasının lezbiyen ve biseksüel kadınlara yönelik şiddeti de kapsadığını belirtmiştir.⁶⁵ Ayrıca, çatışma ve toprak iadesi ile ırkçılığa karşı mücadele arasında da kesişimsellik bulunur. Latin Amerika’da, sivil birlikteliklerin ve/veya evliliğin yasallaşması, dönemin yapıcı bir işaretidir; aynı cinsten evlilikler Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika ve Uruguay dahil çok sayıda ülkede yasaldır;⁶⁶
- (o) Peru’dan bir sivil toplum örgütünün belirttiğine göre, 2016’da Anayasa Mahkemesi’nin, konunun patolojik bir durum olmadığını ve herkesin insan haklarına eşitlik temelinde ve ayrımcılık yapılmadan saygı durulması gerektiğinin altını çizerek trans kişilerin sorununu çözmüştür;⁶⁷
- (p) Birleşik Krallık’tan bir sivil toplum örgütü, ülkede eşit evlilik yasasının ve Eşitlik Kanunu’nun çıkışını hatırlatmıştır. Ne var ki, Eşitlik Kanunu’nun misyonu tamamlanmamıştır; kaynağın belirttiğine göre Kanunda geçen “cinsiyet geçişi” kavramı sorunludur ve çok sayıda insan, trans kimliğinin ikili bir cerrahi geçiş

⁶¹ Polonya’nın Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁶² İspanya’nın Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁶³ Right Here, Right Now örgütünün (Pakistan) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁶⁴ Alternatif Hukuk Forumu’nun (Hindistan) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁶⁵ Colombia Diversa örgütünün (Kolombiya) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

⁶⁶ Meksika’da Yüksek Mahkeme’nin bir kararı etkili şekilde bütün Meksika eyaletlerinde tanınmaya ortam hazırlamaktadır ancak karar doğrudan uygulanmamakta ve tek tek eyaletler düzeyinde eyleme geçilmesini gerektirmektedir.

⁶⁷ PROMSEX örgütünün (Peru) Bağımsız Uzman’a sunduğu rapor.

olduğunu düşünmektedir ki Kanunun ima ettiği de budur. Trans kişilerin ayrımcılığa karşı savunmasızlığı ve eşitlik hakkı tıbbi geçişe bağlı değildir ve olmamalıdır;⁶⁸

- (q) Avustralya İnsan Hakları Komisyonunun raporuna göre, ülkenin 1984 Cinsiyet Ayrımcılığı Kanunu, istihdam, eğitim, mal ve hizmetler ve olanaklarda cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks statüsüne dayalı ayrımcılıktan korumayı da içermek için 2013 yılındaki 89 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. Ancak fiilin gönüllü kurumlar, dini kurumlar, dini amaçlarla kurulan eğitim kuruluşları ve sporda gerçekleşmesi durumunda bazı istisnalar mevcuttur. Hükümetin bu istisnaları kaldırma taahhüdüne rağmen Komisyon, Cinsiyet Ayrımcılığı Kanunu ile özellikle ayrımcılıkla mücadele ve eşit fırsatlarla ilgili eyalet ve bölge yasaları arasında bir dizi önemli ve kaygı verici tutarsızlığın olduğunu belirtmiştir;⁶⁹
- (r) Guatemala insan hakları Ombudsmanı'nın gönderdiği rapor, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin yasal çerçeveye daha açık şekilde dahil edilmesi ve ülkede şiddetle mücadele etmek için tedbir alınması için çağrı yapmaktadır.⁷⁰ Yaygın şiddet, sivil toplum örgütleri kaynaklarında çokça vurgulanmaktadır.⁷¹ Yasanın bilinmemesi ve adalete erişimin zorluğu, Devletin ayrımcılıkla mücadele yasasının uygulanmasını aksatabilir.⁷²

54. Bağımsız Uzman, LGBTİ grupların çeşitli mesleklere ve pozisyonlara katılmasının, kalıp yargı ve önyargıların aşılmasına yardım edecek rol modeller oluşturabileceğini kabul etmektedir. Ülkeler, örneğin, yargı ve polis gibi ekonomik ve sosyal payın bir parçası olabilen istihdam olanaklarına kaç LGBTİ kişinin erişebildiğini değerlendirebilir. Özellikle, kaç tane trans hâkim atanmıştır?

VII. Sonuçlar ve Tavsiyeler

55. **Bu rapor, Bağımsız Uzman'ın Nisan 2017'de hazırladığı raporun devamı niteliindedir. Özellikle ulusal ve uluslararası düzeylerde insan hakları hukuku ve pratiğindeki gelişmeler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile şiddet ve ayrımcılıkla ilgili diğer konular arasındaki kesişimsellik, Bağımsız Uzman ve paydaşlar arasındaki diyalog ve işbirliği olmak üzere son dönemdeki gelişmeler değerlendirilmektedir.**
56. **Bağımsız Uzman'ın ilk raporunda şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesi ve ortadan kaldırılması için iki meseleye özellikle dikkat çekilmektedir: eşcinsel ilişkinin ve cinsiyet kimliği ile ifadesinin suç olmaktan çıkarılması; ve etkili ayrımcılıkla mücadele tedbirleri. Bağımsız Uzman'ın 2018'de hazırlayacağı raporlar cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması; hastalık olarak görülmemesiyle bağlantılı olarak damgalanmaması; sosyokültürel içerme; ve eğitim ile empatinin teşvik edilmesi gibi konuları araştıracaktır.**
57. **İlk konuyla ilgili olarak, bazı ülkelerin cinsiyet kimliği ve ifadesinin yanı sıra rızaya dayalı eşcinsel ilişkiyi suç sayması endişe vermektedir. Bağımsız Uzman'ın belirttiği üzere, yapıcı değişiklikler mümkündür ve sivil toplum, hükümet dışı**

⁶⁸ Galop ve Stonewall örgütlerinin (Birleşik Krallık) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁶⁹ Avustralya İnsan Hakları Komisyonunun Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁷⁰ Guatemala Ombudsmanı'nın Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁷¹ OASIS Guatemala, HIVOS (Guatemala) ve cezasızlığa karşı Uluslararası Platform'un (Guatemala) Bağımsız Uzman'a sunduğu rapor.

⁷² Capacitación y Derechos Ciudadanos – CDC örgütünün (Bolivya Çokuluslu devleti) "Iguales ante la ley (kanun önünde eşit)" projesinin Bağımsız Uzman'a gönderdiği rapor.

kuruluşlar ve ulusal insan hakları kurumlarının rolüyle birlikte ulusal düzeyde denge ve denetleme, reforma giden yolun ve uluslararası standartlarla uyumun güçlenmesine yardımcı olur.

58. Raporunda ele alınan ikinci nokta, ayrımcılıkla mücadele yasa ve politikalarının çeşitli şekillerde, bazen genelde bazense özelde hayat bulabileceğidir. Kanun mevcut olsa bile bütüncül bir yaklaşım ihtiyacıyla ilişkili etkili uygulama, yasaların ve politikaların esnek programlamayla birbirine bağlanması, mahkemelerde dava açılması (stratejik savunuculuk ve dava ile birlikte), insan hakları koruması için etkili ve erişilebilir mekanizmalar, kaynak tahsisi, bilgi ve veri üretimi, eğitim ve kapasite oluşturma, hesap verebilirlik ve tazminat, reform için ağ kurma, hareketlilik ve katılım alanı güvence altına alınmalıdır.

59. Aşağıdaki tavsiyeler, Devletlerin de aralarında bulunduğu çeşitli aktörlerin, diğer paydaşlarla iş birliği içinde, yapıcı yanıtlarını beklemektedir:

- (a) Devletler, (henüz yapmadıysa) temel uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylamaları ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine saygıyla ilgili olanlar dahil bu sözleşmeleri diğer ortaklarla eksiksiz bir şekilde uygulamaları için teşvik edilmektedir. Devletlere, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı gelişmiş koruma sağlamak amacıyla evrensel periyodik inceleme, Birleşmiş Milletler sözleşme organları ve özel usullerden gelen çeşitli tavsiyeleri etkili şekilde yerine getirmeleri için çağrı yapılmaktadır;
- (b) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri hem şiddet ve ayrımcılığı önlemek için hem de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili bir fırsat sunmaktadır ve istisnasız ve ayrımsız kimsenin geride bırakılmaması için bu fırsat büyütülmelidir. Hedefler, aynı zamanda, gelecek planlaması ve kaynakların tahsisini kolaylaştırmak için ayrıştırılmış veri ve bilgi oluştururken Hükümetler ve diğer aktörler için bir alan oluşturmaktadır;
- (c) Gücün kötüye kullanımının önlenmesi ve insan haklarına uygunluğun güvence altına alınması için özellikle ulusal düzeyde denge ve denetlemenin oluşturulması gerekir. Devletler, sadece hükümetin yürütme organıyla değil, aynı zamanda milletvekilleri, yargı ve uluslararası insan hakları standartlarına saygıyı güvence altına almak için ulusal düzeyde çeşitli eylemleri zorlamaya yardımcı olabilecek diğer aktörlerle de işbirliği için çabalamalıdır;
- (d) Devletler, uluslararası kurullarla ulusal koşullar arasında bağlantı kurmak için ulusal insan hakları komisyonları ve ombudsmanlar gibi bağımsız insan hakları kurumlarıyla daha fazla işbirliği yapmalıdır. Bu kurumlar, gücün kötüye kullanımını ve insan hakları ihlallerini önlemek ve ortadan kaldırmak, adalete ve yasal yollara erişim için denge ve denetlemenin bir parçası olarak desteklenmelidir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumanın geliştirilmesine yardımcı olmak için bunlara bölgesel sistemler ve girişimler eşlik etmelidir;
- (e) İnsan hakları savunucularının çalışmaları ve sivil toplumun – sivil toplum örgütleri ve lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks gruplar ve kişiler – ihtiyaç duyduğu alan, uluslararası insan hakları standartlarına aykırı davranan Devlet ve Devlet dışı aktörlerin saldırı ve misillemelerine karşı daha etkili Devlet korumasını gerektirmektedir. İş sektörü, tıp/bilim sektörü, din ve inanç grupları, medya ve sosyal ağlar dahil çok çeşitli aktörlerle uluslararası insan hakları hukuku temelinde işbirliği teşvik edilmelidir;

- (f) Şiddet ve ayrımcılık konusunun gündeme getirilmesinde ve Bağımsız Uzman dahil Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının tavsiyelerine uygun bütüncül tedbirlerle ele alınmasında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Genel Kurul gibi BM organlarının rolü oldukça önemlidir ve bunlar, tavsiyelerin uygulanmasında itici güç oynar. Komiserliğin ve Birleşmiş Milletler insan hakları kuruluşlarının çalışmaları önemlidir ve insan haklarının korunması konusunda büyük boşlukların olduğu ülkelerde ve bölgelerde desteklenmelidir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularının programlama ve uygulamalara dahil edilmesine yardımcı olmak için bu çalışma, Birleşmiş Milletler ülke ekiplerinin katalizör rolü ve kuruluşlar arası işbirliği ile tamamlanmalıdır;
- (g) Devletler, rızaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç sayan kanunlar, politikalar ve uygulamaları, cinsiyet kimliği ve ifadesiyle ilgili olarak trans kişileri suçlayan kanunları ve LGBT kişileri keyfi olarak gözaltına alan ve taciz eden diğer muğlak kanunları değiştirmelidir. Yasalara yönelik reformların kararlaştırma sürecinde, öncelikli politika bu olumsuz kanun ve politikaları uygulamaktan vazgeçmek olmalıdır. Bu sadece geçici bir tedbirdir ve ihtiyaç duyulan reformun yerini tutmaz. Söz konusu kanun değişikliği uluslararası insan hakları hukukunun rehberliğinde etkili şekilde yapılmalıdır. Devletler, ayrıca, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle insanları olumsuz etkileyebilecek diğer yasaları, politikaları ve uygulamaları – örneğin, genel ahlak yasaları ve yerel uygulamalar – değerlendirmeli ve uluslararası standartları yansıtan ilgili değişiklikleri yapmalıdır;
- (h) Devletlerin ayrımcılıkla mücadele için etkili tedbirler alması kesinlikle gereklidir; bu tedbirler kanun ve politikalarından ve kapsamlı ve insan haklarına duyarlı bir şekilde kurgulanan diğer eylemlere kadar değişiklikler gösterir. Adalete erişim ve erişilebilir tazminat araçları; cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini anlamak için toplumu harekete geçirmeye dayalı önleyici bir strateji; ve korumanın, şiddet ve ayrımcılık olmadan herkese tanınması için yapılan kapsayıcılık çağrısı aracılığıyla bu tedbirlerin etkili olup olmadığı kontrol edilir;
- (i) Devletler, insanlığa özgü çeşitliliğe dair empatiyi genç yaşlardan itibaren büyütmek için çeşitli paydaşların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili eğitim ve kapasite geliştirme tedbirlerini hayata geçirmesini sağlamalıdır. Ayrıca, cinsel çeşitlilik ve cinsiyet çeşitliliğine dair anlayışı arttırmak için eğitim programlarına cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini dahil ederek, kolluk kuvvetlerinin ve ilgili personelin kapasitelerini geliştirmelidir.
60. Bağımsız Uzman, çok taraflılık taahhüdünün ve uluslararası hukukun gerektirdiği gibi, katalitik işbirliği ve olumlu değişim için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde geniş bir paydaş grubuyla düzenli bağlantı kurmak, çeşitliliği kucaklamak ve insanlığı harekete geçirmek için sabırsızlanmaktadır.